

**Bouwen op het erf van de familie Prins,
Wierumerwei 17, 9144 CW Hantumhuizen**
***Een cultuurhistorische, landschappelijke en
ruimtelijke analyse***

In opdracht van Maatschap D., G., R. en H. Prins

In samenwerking met E. Woudstra van Rombou uit Zwolle

Januari 2020

Buro Greet Bierema, Vriesburgerweg 20, 8475 EK Nijeholtpade

Inleiding

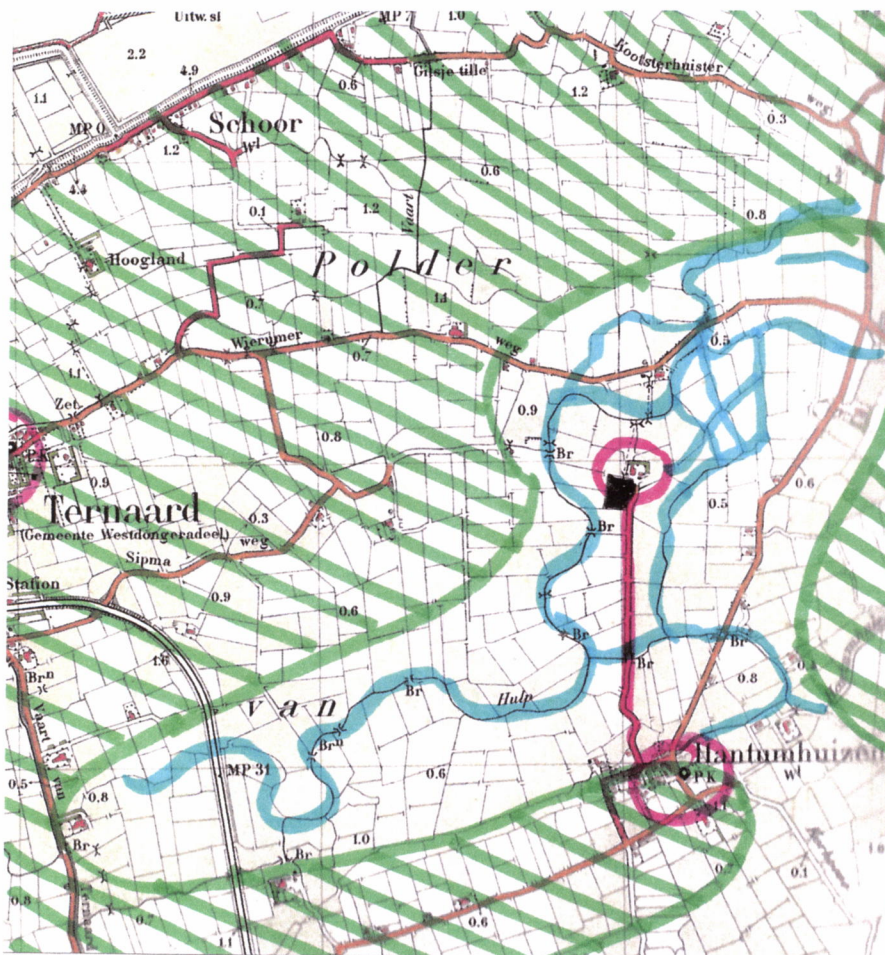
De familie Prins heeft 3 december 2019 landschapsarchitect Greet Bierema van Buro Greet Bierema gevraagd om mee te denken over een vraag. Dit vraagstuk gaat in de eerste instantie over de locatie van een tweede bedrijfswoning. De gemeente Noardeast Fryslân heeft tijdens een overleg op 2 december 2019 twee mogelijke locaties aangewezen. De familie Prins opteren echter voor een andere locatie en deze was op 2 augustus 2019 voor verzoek ingediend bij de gemeente. De gemeente heeft op 2 december 2019 om een nadere studie gevraagd, omdat er geen consensus ontstond. Onderdeel van de wijzigingen op het erf betreffen ook de bouw van twee opslagloodsen, een vaste mestopslag en twee sleuvsilo's.

Dit advies is tot stand gekomen op eenzelfde inhoudelijke wijze als gebruikelijk is bij een Nije Pleats sessie. Alleen waren hier de gemeente en welstand niet bij betrokken. De studie en het advies komen wel overeen met het gevoerde gesprek aan de keukentafel.

Omdat er voorkeuren zijn bij de drie mogelijke locaties voor de tweede bedrijfswoning, is er zo objectief als mogelijk naar de gestelde vraag gekeken. Het onderzoek startte met het zoeken naar de landschappelijke, cultuurhistorische en ruimtelijke kenmerken van het landschap en het erf in de omgeving. Daarna volgde de logistiek van het bedrijf en de wensen. Vervolgens is er al schetsend een advies tot stand gekomen, waarbij de drie locaties zijn beoordeeld. In samenhang met alle nieuwe toevoegingen voor het bedrijf. Er is tevens een landschappelijke inpassing gemaakt.

Analyse

Het terpdorp Hantumhuizen is aan de rand van een kwelderwal ontwikkeld en de boerderij van de familie Prins in een kweldervlakte. Op de wal zijn de meeste wegen aangelegd, de terpdorpen en boerderijen gebouwd. In de open kweldervlakte liggen slechts enkele erven als punten in de ruimte. De boerderij op nummer 17 staat op een huisterp, bovenop een smalle oeverwal tussen twee dichtgeslibde krekken in. Zoals in 'Grutsk op é Romte!' op bladzijde 55 is verwoord, is rondom de boerderij "de weerslag van de invloed van de dynamiek van de zee zichtbaar", in de vorm van voormalige geulen, krekken en prielen. Ook een oeverwal en de relatie daardoor met de verkaveling, het wegenpatroon en de bebouwing. Het waterpatroon wordt de 'De Hulp' genoemd. De grote openheid was en is er nog duidelijk aanwezig. De open ruimte heeft ook een richting; deze is ongeveer noordoost-zuidwest, dezelfde richting als de Wierumerwei.

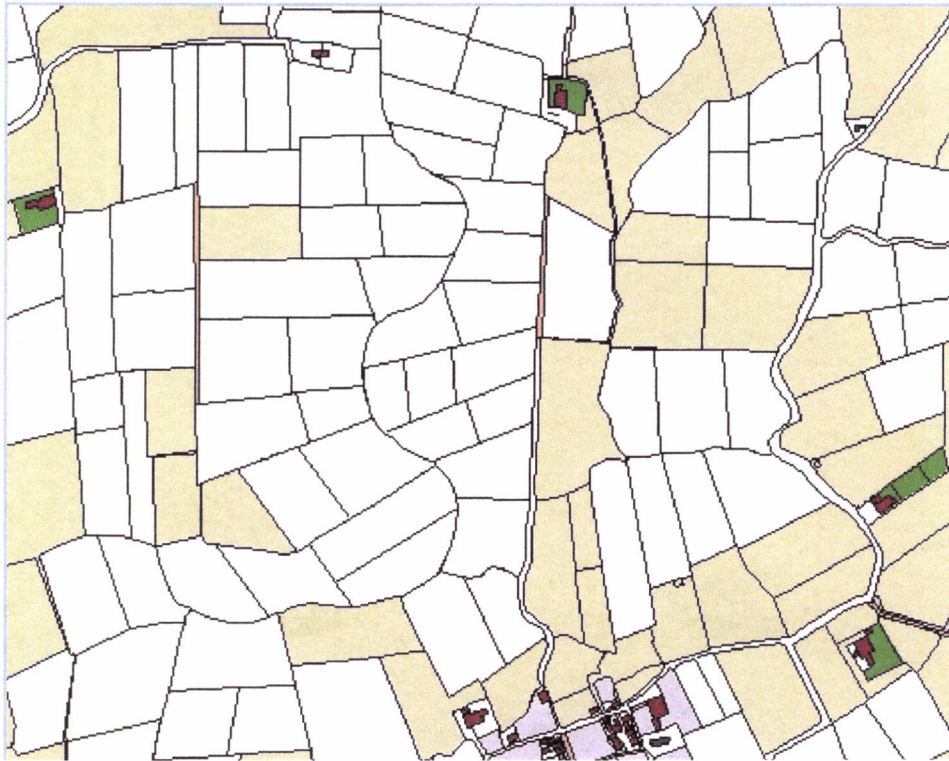

Over de topografische kaart uit 1927/1930 zijn de landschappelijke en cultuurhistorische structuren van provinciaal belang uit 'Grutsk op 'e Romte' geschetst..

In het boek '419x Friesland' schrijft Peter Karstkarel dat er in de omgeving van Hantumhuizen een aantal adellijke huizen hebben gestaan, die alle weer zijn verdwenen. Langsij van het voorheen doodlopende rechte toegangsweg, midden op de overwal, heeft een state gestaan. Deze stond aan de westzijde van de weg (op de bovenstaande kaart zwart aangegeven). De westzijde moet een drogere locatie zijn geweest, dan de oostzijde. De topografische kaart uit 1900 en de hisgiskaart uit 1832 laten zien dat de weilanden die altijd

Ga naar Kaartlagen Achtergrond Zoeken

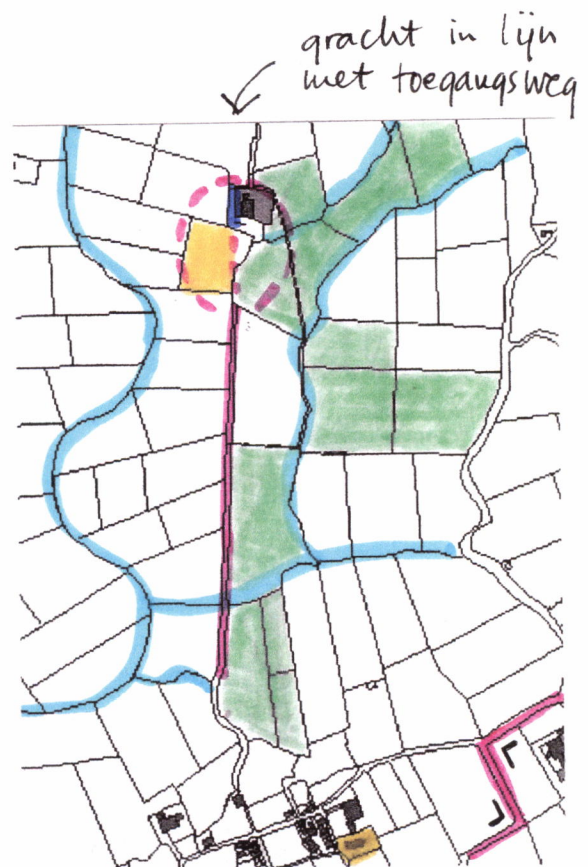
1832

HET HOOFDHUIS UIT HET LOOD

Het hoofdhuis stond doorgaans centraal in de aanleg; niet alleen ruimtelijk, maar ook in het decoratief programma en de geambieerde zuiverheid van geometrie. Rondom het hoofdhuis waren de meest zuivere geometrische vormen te vinden, met bijvoorbeeld het vierkant gerepresenteerd in de vorm van het huis, voorplein, parterretuin of grachten. In de prototypische opzet staat het hoofdhuis in de symmetrieas. In veel gevallen lag ook de oprijlaan op deze as, zodat deze recht op het huis liep.

Zoals we hierboven zagen bij Vredenburg, Hofwijck en Ten Bosch was er in de zeventiende eeuw ook een andere vorm van ontsluiting, die afweek van de symmetrische opzet met ontsluiting via de middenas. Hier lag de benadering van het hoofdhuis via een toegangsweg langszij of via twee toegangspaden, zodat een min of meer prominente ruimte tussen het hoofdhuis en de openbare weg ontstond.⁴⁵ Dit lijkt voor het eerst het geval bij Hofwijck,

Tekst uit artikel in uitgave van Stichting Tuinhistorisch Genootschap Cascade 2019: 'Ontwerpidealen in de Gouden Eeuw' geschreven door Kees van Dam.

behoorden bij de gemengde boerenbedrijven, aan de oostzijde lagen. Rechte wegen horen bij de aanleg van adellijke huizen, wat ook te zien is bij 'Popta' en 'Heringa' nabij Hantumhuizen. Het ging bij de aanleg om het contrast tussen natuurlijke lijnen en mensgemaakte. De weg in dit geval werd daarbij ook nog nagenoeg noord-zuid aangelegd. De gekozen locatie voor een voornaam huis was strategisch gekozen en het complex moet markant zijn geweest in de open ruimte. Er was in die tijd ook een belangrijke relatie van de bewoners tussen het huis en de kerk in Hantumhuizen. Tijdens de ruilverkaveling kwamen er in het perceel langszij nog diverse stenen boven.

Bij de bouw van een boerderij nabij het huis werd uitgegaan van een huisterp en een gracht. Dit erf is aan het einde van de cultuurhistorische weg (Balstienwei) ontwikkeld, waarbij het voorhuis met melkkelder op het noorden werd gesitueerd en het 'achtererf' of het 'werkerf' aan de toegangsweg. De boerderij als volume staat niet precies aan het einde van de rechte weg, maar de gracht aan de westzijde van het erf ligt wel in die lijn. Het erf bevindt zich dus net iets ten oosten van de lange as, en daarom maakt de weg een bocht nabij het erf. Aan de oostzijde van de schuur lag een appelhof. Een windsingel begrenste het erf aan drie zijden. Op de kaart van hisgis uit 1832 is het bezit van het bijbehorende bedrijf in te zien. Dit bezit lag rondom het erf, binnen de twee meanderende waterlopen van De Hulp, waarbij het erf centraal als een spin in het web lag. Het schuurgedeelte van de boerderij heeft nog steeds een rieten kap en in de windsingel staan nog steeds diverse iepen die goed tegen de zoute zeewind kunnen. Het nieuwe/vernieuwde voorhuis is zodanig geplaatst dat er iets meer zicht op het dorp en het pad mogelijk werd.

Locaties van afgebroken adellijke huizen af te lezen aan een recht wegenpatroon.

Op de topografische kaart uit de periode rond 1980 is het solitaire erf nog niet buiten zijn contouren getreden. Kort daarna wel. Langs de Wierumerweg is meer lintbebouwing ontwikkeld.

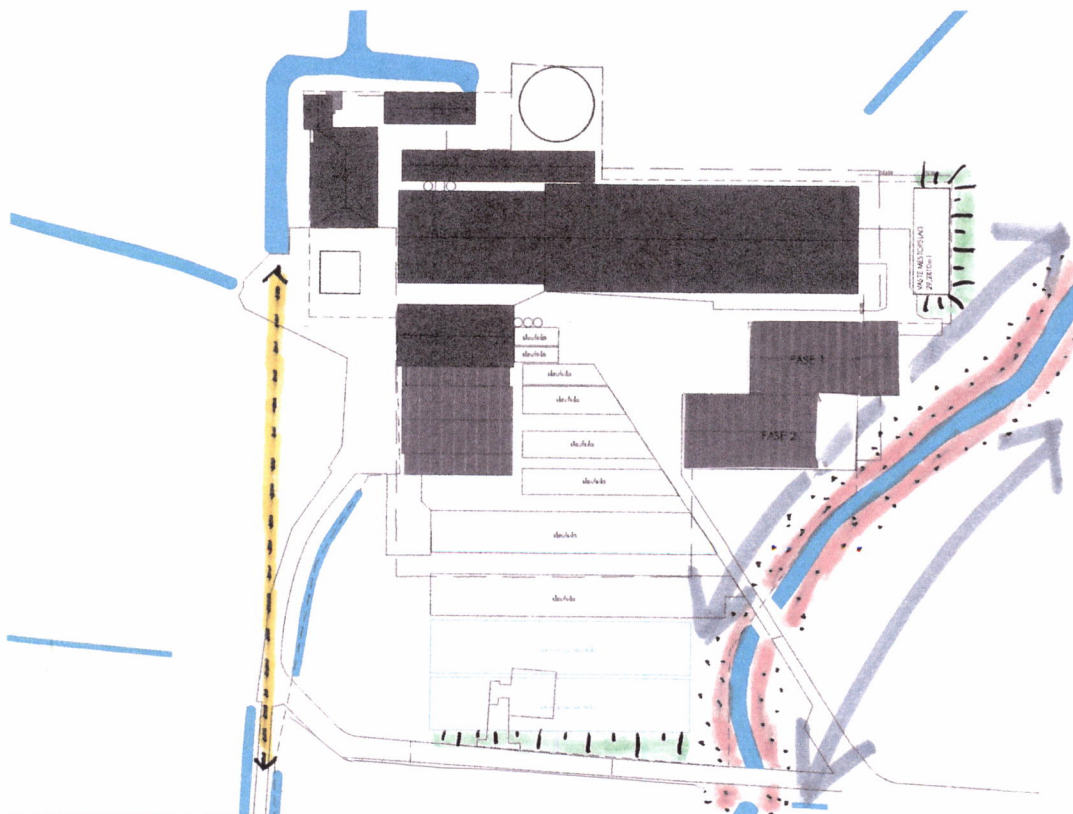
Toen er een bouwaanvraag werd ingediend voor een eerste ligboxenstal parallel aan de schuur, werd deze afgewezen. De stal moest met de kap haaks op de kaprichting van de boerderij worden gebouwd. Deze keuze werd richtinggevend voor de opeenvolgende ontwikkelingen op het erf. Dit betekende dat alle kaprichting van nieuwe gebouwen diezelfde richting kregen en dat de voeropslag ook in diezelfde richting ligt. Het bedrijf groeide voort naar het oosten, richting De Hulp. Omdat deze cultuurhistorisch van belang is, kan de bouwkavel in principe niet ongemoeid vierkant zijn. Deze nadert met een hoekpunt de rand van de watergang. De zuid- en oostzijde van het erf werden de achterkanten van het bedrijf, de noordwest – en de westzijde van het erf werden de “voorkant”. Dit is de schone kant van het erf, waar naast het wonen ook nog steeds de melk wordt opgehaald. Achter komen het veevoer en de oogst van de akkerbouw op het erf aan en wordt de mest afgevoerd.

Door aankoop van een agrarisch bedrijf met boerderij aan de Wierumerweg breidde het bedrijf zich naar het oosten uit en liggen de gronden aan weerszijden van de watergang De Hulp. Op deze aangekochte boerderij ging een zoon wonen en een korte verbinding tussen deze twee boerenerven lag voor de hand. Toen de slecht onderhouden openbare weg, de Bolstienwei, vanuit het dorp naar de boerderij moest worden aangekocht, werd de aanrijroute naar het erf vanaf de Wierumerweg verbeterd en kortgeleden gesplitst nabij De Hulp in een 'schone' en 'vuile' route. De historische route (smal) blijft naar het dorp gehandhaafd. De bouwvlakken van beide bedrijven zijn met de achterkanten naar elkaar toe gericht, met de De Hulp als een structurele, cultuurhistorische, landschappelijke en ecologische scheiding. Mochten deze beide bouwvlakken ooit geheel worden gevuld, dan blijven de erven ruimtelijk altijd van elkaar gescheiden. Het doorzicht is cruciaal, met name zeer goed te zien vanaf de N358 en het dorp Hantumhuizen. Het doorzicht is ook cruciaal, omdat een erf als punt in de open ruimte niet verbonden zou moeten worden aan lintbebouwing langs de Wierumerweg.

De aanvraag en het voorstel

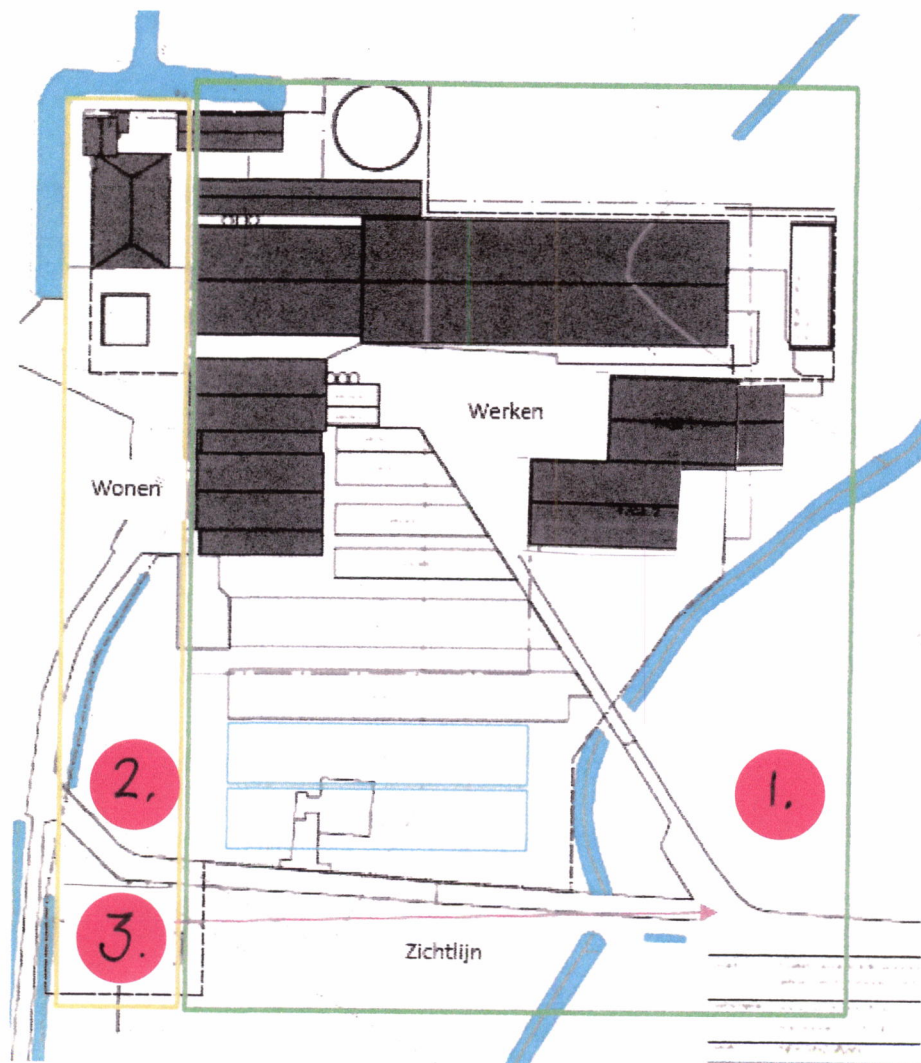
- A. De aanvraag voor twee opslagloodsen, vaste mestopslag en twee sleufsilos (deels) buiten het bestaande bouwvlak vormen een voortzetting van de ingeslagen weg en de richtingen op het erf. Zij behoren bij het 'achtererf'.

Door de grote waarde die aan De Hulp wordt gegeven, is het voorstel om de twee nieuwe loodsen iets ten opzichte van elkaar en de bestaande stal te laten verspringen. Zo blijft er afstand ten opzichte van de waterloop bestaan, heeft het verspringen een ietwat verkleinend effect op het silhouet van het erf en wordt de noordoost-zuidwest richting in het landschap meer benadrukt. De gebouwen krijgen donkere windveren, om zo min mogelijk nadruk te leggen op de uitbreiding.

- B. De aanvraag voor een tweede bedrijfswoning heeft studie nodig, omdat het kiezen voor een locatie niet eenduidig is. Er zijn meerdere mogelijkheden.

De volgende locaties zullen worden beschreven. 1. Locatie aan de oostzijde van De Hulp, 2. Locatie aan de noordzijde van de nieuwe schone route en 3. Locatie aan de zuidzijde van de nieuwe schone route. Ze zijn op een bijgevoegde kaart weergegeven met een cirkel.

Op deze afbeelding zijn mogelijke locaties voor de tweede bedrijfswoning aangegeven.

Locatie 1. houdt een omdraaiing van 'voor' en 'achter' op het erf in, maar de hoofdstructuur van en het patroon in het bedrijf is anders en is hier niet te veranderen. De eerste bedrijfswoning is de boerderij met voorhuis en hoge kap op het schuurgedeelte, gracht, huisterp en iepen als windsingel. In het silhouet van het erf is dit deel duidelijk aanwezig. Goed zicht op de nieuwe toegangsweg is vanuit de woning zeker mogelijk. Ruimtelijk wordt de nieuwe woning echter van het erf gescheiden door De Hulp en de woning komt vervolgens als een kleine massa verweest midden in de open kweldervlakte te staan. Op een locatie die altijd als laag is bestempeld en nooit voor bewoning als geschikt werd aangemerkt. De woning zal de belangrijke doorzichten vanaf het dorp Hantumhuizen, de Wierumerwei en de N385 beperken. Deze woning vormt weliswaar een schakel die de twee erven in eigendom van de familie Prins verbindt, maar deze verbinding is ruimtelijk zeer ongewenst.

Locaties 2. en 3. hebben gemeen dat zij evenals de boerderij gekoppeld zijn aan de historisch as op de oeverwal. Dat is zeer passend, want immers in het verleden stond aan de andere kant van de weg een adellijke woning langs zij. Voor de openheid van het landschap spelen beide locaties nabij de huidige bebouwing een zeer ondergeschikte rol. Voor het silhouet van het erf, gezien vanuit het dorp Hantumhuizen, zijn beide locaties een verbetering. Het voordeel van locatie 3. is het vrije zicht op de nieuwe toegangsweg en dat geldt niet voor locatie 2. als de benodigde voeropslag is aangelegd. De woning kan samen met het historische boerenerf een 'voor'zone of woonzone vormen. De historische verdeling tussen 'voor' en 'achter' blijft in stand, tussen netjes en schoon en meer rommelig en vuil.

De vraag is of woning 2. vlak bij voeropslag zou passen. De huidige situatie met de tijdelijke woning laat dat zien. De maat van de toegestane woning past niet bij de maat van de gewenste voeropslag. Het zou kunnen met een stevige groene scherm ertussen. Echter daarmee wordt geen zeer gewenst zicht op de toegangsweg verkregen. Eén voeropslag minder aanleggen vraagt vervolgens om een andere locatie en die is er niet. Dan blijft optie 3. over.

Hoe past een woning aan de rand van de contouren van het erf. De woning wordt als pendant/tegenhanger van het voorhuis van de boerderij gezien. Het oude voorhuis is op het noorden gericht (koelte voor de melk) en het nieuwe op het zuiden (energie zuinig). De uitstraling van de nieuwe (kop-)woning kan geen voormalig boerderijtje zijn, maar een eenvoudig volume met duidelijke kap en bijvoorbeeld (twee) schoorstenen. Dus in vormgeving een moderne pendant. De kaprichting is gelijk aan die van de boerderij (schuur- en woongedeelte) en wijkt af van de gebouwen in het nieuwe werkgedeelte. De nokken kunnen zelfs in de zelfde lijn staan, omdat de gracht en de oude toegangsweg in dezelfde lijn zijn. De inrichting van de tussenruimte tussen boerderij en tweede woning wordt als één geheel ingericht. De bestaande buitenopslag komt in één van de nieuwe loodsen, waardoor de tussenruimte er opgeruimd uit kan gaan zien. Nieuwe bomen leggen de belangrijke verbinding vast. Deze bomen versterken de cultuurhistorische noordzuid-as.

Conclusie: Locaties 1. en 2. voldoen niet. Locatie 1. ruimtelijk niet en 2. organisatorisch niet. Locatie 3. kan aan het erf nieuwe allure toevoegen.

Landschappelijke inpassing

Hierbij is van optie 3. uitgegaan. Uitgangspunten zijn verwoord in Bijlage 4. 'inpassingsplan' Bûtengebied Dongeradeel.

Nadat er consensus is over de locatie van de tweede bedrijfswoning kan meer op detailniveau worden ingegaan op de landschappelijk inpassing. Nu gaat het eerst nog op hoofdlijnen.

De Hulp speelt in het gebied een grote rol. In en aan beide zijanten van de watergang groeit riet en de beide oevers zijn binnen het bouwvlak vrij van opslag.

De landschapszijde van de mestopslag en voeropslag bestaat uit een schuine zijde met een grastalud.

In de genoemde 'voor'zone worden in de eerste plaats iepen toegevoegd. De bestaande iepen langs de boerderij krijgen een vervolg langs de gebogen Balsterwei naar de tweede bedrijfswoning. De bomen staan op 6 meter afstand van elkaar, omdat de groene wand stevig moet gaan worden. Het grote erf kan ook wel wat meer beplanting gebruiken. De bomen komen tot in de tuin van de tweede bedrijfswoning. Op het zuiden van de tuin bij deze woning komt een rode beuk. In de groene ruimte die leeg komt, ter hoogte van de nieuwe voeropslag, komt een hoogstamfruitboomgaarde. Zo wordt de 'voor'zone een groene zone.

Watercompensatie kan gedeeltelijk aan twee zijden van de nieuwe woning plaatsvinden.

